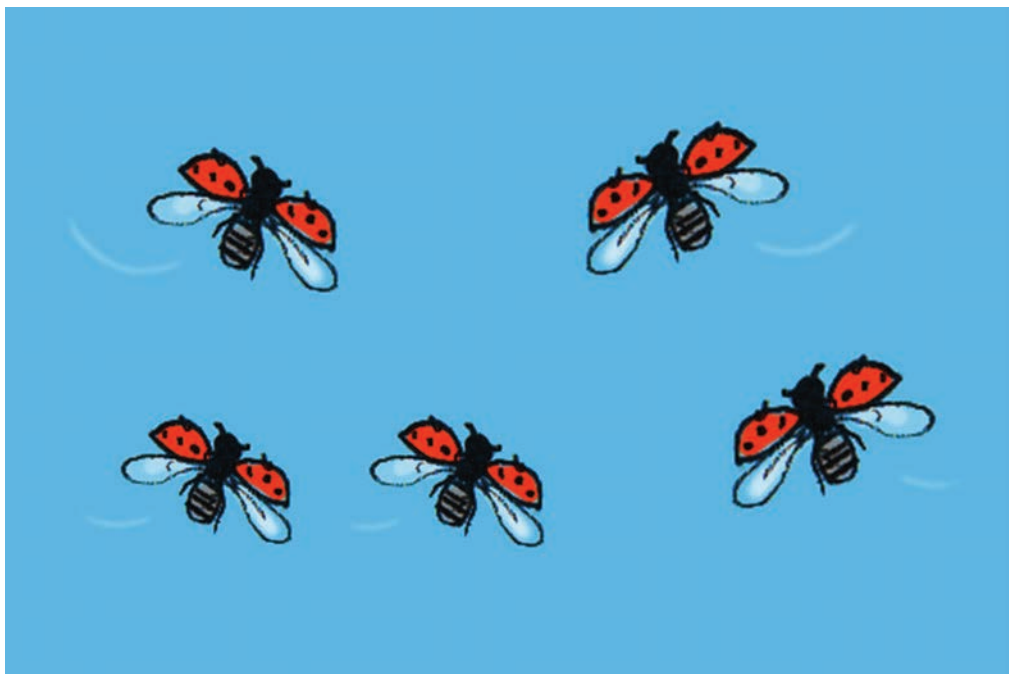

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 14

7. april
2022

Foråret er på vej, og snart vil vi kunne se små mariehøner flyve rundt på jagt efter egnede steder at lægge deres æg. *Marie, Marie, Marolle, flyv op til Vorherre og bed om godt vejr!* siger vi. Men hvad er det egentlig ved det lille rødskjoldede insekt, der berettiger det til at bære pigenavnet *Marie*, og hvad får os til at tro, at sådan en lille bladluseæder kan hjælpe os med at bringe vores bøn til Vorherre?

I *Sprogkræsen 14* sætter vi fokus på fornavne ud fra mange synsvinkler. Vi skriver om *navnehjulet*, der får os til at vælge de samme navne med 100 års interval, relationer mellem forskellige navne, engelsk indflydelse på dansk navngivning, Emma Gads forhold til *kælenavne*, *modenavne* og den *navneanger*, der kan opstå, når det går op for en, at man har givet sit barn et helt forkert navn. Endelig har vi en artikel om de mange personnavne, der kan bruges som almindelige substantiver. Det er f.eks. de færreste, der forbinder ord som *ymer*, *sandwich*, *klementin* og *kalashnikov* med personnavne.

Sprogkræsen 14 indeholder selvfølgelig også sidste nyt fra Den Danske Sprogkreds, anmeldelser, sproglige spørgsmål og en oversigt over kommende arrangementer.

God læselyst!

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Forsideillustration: Gert Ejton
Korrektur: Poul Sørensen.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)
Lone Rytsel (næstformand)
Ingelise Hallengren (kasserer)
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf,
Dan Hellum og Rainer Verhoeven
Suppleant: Karin Louise Sigurskjold.

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab

af Den Danske Sprogkreds
250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser
og entré til Sprogkredsens arrangementer
Nordea 2128 0714426052
Mobilpay 26 71 78 37
ISSN 25967347

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: [DenDanskeSprogkreds](https://www.facebook.com/DenDanskeSprogkreds)
[folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds/youtube](https://www.folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds/youtube)

Indhold

Siden sidst	3
Lise Bostrup: <i>Fornavne i Danmark</i>	5
Jon Milner: <i>Hvor kommer navnene fra? Dansk Navneleksikon er nu tilgængeligt online</i> ..s.	8
Karin Louise Sigurskjold: <i>Engelsk indflydelse på dansk navngivning</i>	11
Poul Sørensen: <i>Mariehønen og Mariekiksene</i>	16
Lise Bostrup: <i>Eponymer – personnavne som fællesbetegnelser</i>	17
Karin Louise Sigurskjold: <i>Den går ikke, Granberg!</i>	24
Anmeldelser	
<i>Ambitiøs grundbog til professionsskoler</i>	25
<i>Er dit modersmål okay?</i>	26
Er du sprogkræsen?	
Johan de Mylius: <i>Mæle</i>	27
Spørg om sprog	
Poul Sørensen: <i>Er der mange råger i Rågeleje?</i>	28
Karin Louise Sigurskjold: <i>Hvad betyder at være færdig som gårdsanger</i>	29
Lise Bostrup: <i>Forskellen på ordbøger med dansk som udgangssprog og dansk som målsprog</i> ..s.	30
Nekrolog	
Lise Bostrup: <i>Farvel til en farverig, sproginteresseret billedkunstner</i>	31
Den Danske Sprogkreds' program april 2022 - september 2022	32

Siden sidst

Lisbeth Jørgensen, Lise Bostrup og Pernille Ipsen i færd med at synge slagsangen Kvinde, kend dit eget værd fra Rødstrømpebevægelsens storhedstid. Foto: Maimona Hvid Falkendorf.

Den Danske Sprogkreds indledte året med et møde om feministisk sprog. **Forfatteren og historikeren, Pernille Ipsen** fortalte den 20. januar om sin bog *Et åbent øjeblik* (2021), hvor hun beskriver sin opvækst i et kvindekollektiv, hvor en af kvinderne blev gravid, og de andre besluttede sig for et kollektivt moderskab. Den patriarkalske familiestruktur blev forkastet, og alle hierarkiske strukturer lyst i band. For at få projektet til at lykkes måtte kvinderne skabe et nyt sprog. I kvindebevægelse var det almindeligt at omtale hinanden som *søstre* og *medsøstre*. Det var således logisk, at kvinderne i Pernilles barndoms-

hjem skabte begrebet *en medmor* og omtalte hinanden som *medmødre*. Debatten om sproglige kønsroller og kønsidentiteter er i dag mere aktuel end nogensinde før.

Den lille Pernille med sine otte mødre i sommeren 1976. Pernille ser med glæde tilbage til sin barndom i kvindekollektivet. Kvindernes eksperiment kunne være endt anderledes, "men det var da godt, at jeg ikke blev en dreng", siger hun med et smil.

Onsdag den 2. marts fortalte dr.phil. **Henrik Gottlieb** om den engelske påvirkning af det danske sprog med udgangspunkt i sin disputats *Echoes of English* (Peter Lang, 2020). Karin Sigurskjold gennemgår nogle af hans hovedpointer på side 10-14 i her i *Sprogkræsen* 14.

Søren Launbjerg fortalte om udvalget at sange til den nye udgave af Højskolesangbogen, der på to år har solgt omkring 200.000 eksemplarer.

Sprogkredsen fejrede **Den Internationale Modersmålsdag** den 21. februar med manér. Sangeren, skuespilleren og højskoleforstanderen, **Søren Launbjerg**, som har været med til at sammensætte den nye udgave af *Højskolesangbogen*, fortalte om sangvalget og lod os synge med på mange af de nye sange.

Corona-nedlukningen var ikke så slem, at den ikke var godt for noget. Det gode var, at vi i Sprogkredsen lærte at kommunikere med vores medlemmer over den digitale platform zoom. Den kommunikationsform fører vi videre.

Onsdag den 23. marts fortalte den dansk-canadiske lingvist **Justin Markusen-Brown** detaljeret om børns sprogtilegnelse fra de er helt små og op til skolealderen. Justin sad i Odense, og Sprogkredsens zoommøde havde deltagere fra både Jylland og Sjælland.

Den Danske Sprogkreds og Forlaget Bostrup delte stand på **LærFest 2022** i Bellacentret i København. LærFest er en messe for undervisningsmaterialer, og en stor del af messegæsterne er lærere. Vores bøger *Med ja-hatten på* og *Med professorhatten på* er ret populære blandt dansklærere i folkeskolen, da emnerne ordsprog og faste vendinger er en del af det obligatoriske pensum. Der var også mange af vores gæster, der havde

interesse for sprogpolitik, og vi fik et par nye medlemmer.

Til højre: Michael Falkendorf, Lise Bostrup, Karin Sigursskjold og Mette Hess på standen.

Til venstre: Mette Hess ved skranken og Ingelise Hallengren i samtale med en gæst. Foto: Maimona Hvid Falkendorf.

Fornavne i Danmark

Af Lise Bostrup

kl 2018 udgav Gyldendal en spændende bog om personnavne med den længste bogtitel, jeg nogensinde er stødt på: *Navne. Hvordan vi får dem, vælger dem, bruger dem, elsker dem, glemmer dem, ændrer dem, værner os til dem, hader dem, fortryder dem, opfinder dem og bliver påduttet dem.*

Forfatteren hedder Katrine Kehlet Bechsgaard, og hun har en ph.d.-grad i navneforskning og er ifølge bagsideteksten "ekspert i, hvordan forældre i Danmark navngiver deres børn". Bogen med det lange navn er meget interessant og velskrevet, og den kan både læses af forældre på navnejagt og andre, der blot trænger til lidt underholdende pauselæsning.

Jeg vil give tre eksempler på temaer i den 200 sider lange bog: navnehjulet, navne-anger og kælenavne.

Navnehjulet

Katrine Kehlet Bechsgaard forklarer, at navne indgår i en cyklus på ca. 100 år, svarende til tre generationer.

Børn, der er født efter 2010 har ofte fået navne, der var populære i tiden omkring 2. verdenskrig, altså oldemor og oldefars navne. Det er pigenavne som *Alma*, *Amalie*, *Klara/Clara*, *Ellen*, *Martha* og *Sofia/Sofie* og drengenavne som *Alfred*, *Holger*, *Julius*, *Noa/Noah* og *Oscar/Oskar*.

Den generation, der synes, at navnene *Amalie* og *Noah* er helt vidunderlige, er typisk født mellem 1980 og 2000, og de hedder typisk *Ida*, *Maria*, *Julie*, *Nicolai* og *Thomas*. Det er nogle gode og smukke navne, synes deres forældre. Det er nogle alt for almindelige og kedelige navne, synes de selv.

Bedsteforældrene, altså efterkrigsgenerationen, som de unge foragteligt kalder boomerne, fordi der blev født så mange børn i 1950'erne og 60'erne, at man talte om et babyboom, har andre navne. Deres forældre, altså børnenes oldeforældre syntes vældig godt om navne som *Annette, Birgit, Birgitte, Hanne, Helle, Lise, Lone, Mette, Ulla og Klaus/Claus, Hans, Jens, Jørgen, Karsten, Lars, Mogens, Sven og Søren*. Det var gode, danske navne, syntes de. I min gymnasieklasse i begyndelsen af 1970'erne var vi 13 piger og to drenge. Af pigerne var der hele tre, hvis forældre havde fundet navnet *Mette* ganske uimodståeligt, og to piger, hvis forældre var faldet for navnet *Birgit*. Det er måske ikke så underligt, at antallet af personer med disse navne faldt i den næste generation.

Til gengæld var der blandt boomer-børnene meget få drenge, der fik navnene *Oskar, Karl og William*, og heller ikke mange forældre, der kiggede kærligt på de små piger og fandt navnene *Alma, Ida* eller *Freja* passende. Oldeforældrenes navne virker "friske og ubrugte og fuldstændig passende til en lille, nuttet baby", som Katrine Kehlet Bechsgaard skriver på s. 61. Sprogforskeren Henrik Gottlieb sætter, som det fremgår af Karin Sigurskjolds artikel på side 11 i dette nummer af *Sprogkræsen*, ændringen af valget af navne gennem tiden i et andet perspektiv.

Navneanger

Nogle forældre ønsker at give deres børn traditionelle og almindelige navne, andre ønsker at give børnene helt specielle navne. Nogle forældre vælger de navne, der lyder bedst i deres ører, andre opkalder deres børn efter personer, som betyder noget for dem selv, og atter andre lægger vægt på navnets betydning.

Ser man på Danmarks Statistiks lister, er der en klar tendens til, at navnene bliver mere spredte. Selvom navnet *Noah* er et meget populært navn til små drenge, så bliver det svært at slå navnet *Peter*, der i dag bæres af ikke færre end 47.363 drenge og mænd i alle aldre. Der anvendes simpelthen flere forskellige navne nu end før. Bechsgaard eksempler på specielle navne er *Panik, Jesus, Sol, Sne, Christophher* (med phph), *Atlas, Kastanje, Æble, Altan* og *Dyne*.

Det sker så en gang imellem, at forældrene fortryder deres navnevalg og får navnene ændret, mens børnene endnu er ganske små. Fænomenet er så udbredt, at det har fået sit eget navn. *Navneanger* hedder det, når forældrene fortryder deres valg.

Kælenavne og "rigtige" navne

Navneanger eksisterede imidlertid også, før begrebet blev opfundet. Den legendariske Emma Gad beskrev i sin *Takt og Tone* fra 1918, hvordan forældre burde tænke sig godt om, før de valgte navne. Især var hun ude efter tendensen til at give børnene kælenavne i stedet for navne, der var alment brugbare:

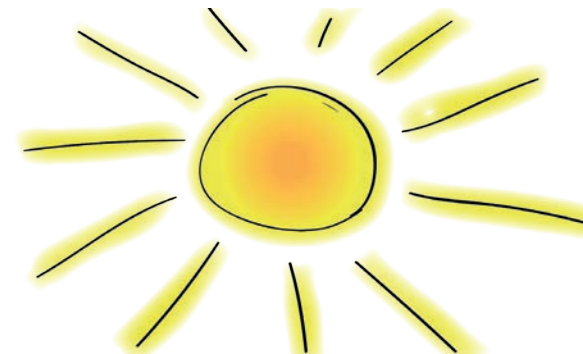
Giv ikke Deres smaa Børn Kælenavne. Det er saa godt som umuligt senere at frigøre sig for dem, og det kan være en stor Ubehagelighed Livet igennem at gaa rundt og hedde Bips, Misse, Tulle, Tut eller hvad man nu har hittet paa, naar hele ens Væsen og Ydre er en fuldkommen Kontrast dertil. Det kan lyde lidt højtideligt, naar der siges "Giv Viktoria en ren Ble paa!" eller "Aleksander har kastet sin Væl-

ling op!", men for Barnets fremtids Skyld bør man sætte det igennem. Det turde være et Fingerpeg i Retning af, at man helst bør afholde sig fra at give sine Børn altfor højt klingende og poetiske Navne, som det nu er skik. Man bør betænke, at Barnet ikke vedbliver at være en henrivende guldløkket Skabning, men med Tiden bliver en veltrimmet skaldet Grosserer eller en trivelig Tante.

Tendensen til at give børn kælenavne er, som det fremgår af Karin Sigurskjolds artikel, langt mere udbredt i Danmark end i den engelsksprogede verden. I USA vil en fyr, der kaldes *Tommy*, sandsynligvis have navnet *Thomas* på sin dåbsattest, og dette navn vil han også bruge i officielle sammenhænge som f.eks. valghandlinger og ægteskabsindgåelse. Jeg har selv, når jeg har været i USA flere gange fået spørgsmålet "Your name is Lise? Just Lise?" I begyndelsen fandt jeg det uendelig flabet at kritisere mit pæne, almindelige danske navn, men så fandt jeg ud af, at amerikanerne forestillede sig, at mit "rigtige" navn måtte være *Elisabeth*, og at *Lise* bare var et kælenavn til brug i familien og uformelle situationer.

Anbefaling

Emnet navneforskning kan måske godt lyde lidt støvet, men Katrine Kehlet Bechsgaards bog *Navne. Hvordan vi får dem, vælger dem, bruger dem, elsker dem, glemmer dem, ændrer dem, venner os til dem, hader dem, fortryder dem, opfinder dem og bliver påduttet dem* er utrolig interessant og velskrevet. Den er udkommet på Gyldendal i 2020 og koster knap 200 kr. i boghandlen.

Det er dejligt, når solen skinner fra en blå himmel, men om det er så dejligt at bære navnet sol i al slags vejr, er svært at vide. Illustration af Britta Routhier.

Hvor kommer navnene fra?

Dansk Navneleksikon er nu tilgængeligt online

Af Jon Milner

Som stor dreng fandt jeg ud af, at mit navn, *Jon*, betød “Gud har vist nåde” og kom af hebraisk, og det var jeg vist ret stolt af. I hvert fald syntes jeg, at andre også skulle have indsigt i mit navns betydning, hvad enten de interesserede sig for det eller ej. Interessen for person- og stednavne og deres betydning og etymologi deler jeg uden tvivl med *Sprogkræsens* læsere.

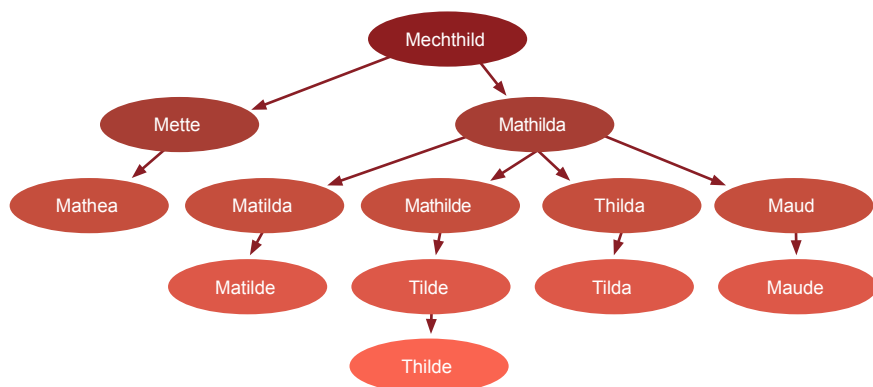
Det første videnskabeligt baserede danske navneleksikon

Nu er det blevet lettere at finde ud af, hvad personnavne betyder, deres etymologi og variationer, for sprogforskere ved Københavns Universitet har i samarbejde med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab udviklet det første videnskabeligt baserede online navneleksikon – *Dansk Navneleksikon*. Her kan man finde forklaringer på de hyppigst forekommende fornavne i befolkningen og deres stavevarianter. Leksikonet blev lanceret den 14. januar 2022, og det udbygges løbende.

Leksikonet er den 11. marts 2022 blevet opdateret med flere fornavne samt enkelte korrekturrettelser og tilføjelser, således at leksikonet p.t. tæller 3.137 navneopslag.

Kristne navne og relationer mellem navnene

Der har i de første versioner af navneleksikonet været fokus på navne af kristen oprindelse, som udgør en stor del af de navne, der bruges i Danmark, og på

Et af navneleksikonets stamtræer. Her illustreres, hvordan kvindenavnet Mechthild er kilden til en række navne, hvoraf mange anvendes i dag.

at kortlægge relationer mellem navne og anskueliggøre, hvordan personnavnene ofte stammer fra andre navne og således indgår i stamtræer.

Lad mig prøve at illustrere det ved at fortsætte med det – i mine øjne ikke uvæsentlige – navn, som jeg startede med.

Jon er et mandsnavn, der per 1. januar 2022 bæres af 2.515 danske statsborgere – og én kvinde. Navnet viser over de seneste fire år en svagt vigende tendens, men ser ikke ud til at dø ud foreløbigt.

Navnet er en gammel nordisk udvikling af det bibelske navn *Johannes*, der har sin oprindelse i *Iōānnēs* (Ἰωάννης), der er den græske form af det hebraiske navn *Yohanan* (יוחנן) der, som nævnt, betyder “Gud har vist nåde”.

Her kan man i ordbogsartiklen trykke på et link og få at vide at *Johannes* i Bibelen er navnet på to centrale skikkelser, *Johannes Døber* og evangelisten *Johannes*.

Om *Jon/Johannes* kan man videre læse, at der er fire navnedage, f.eks. den 24. juni (Sankt Hansdag) efter *Johannes Døber*. Men dette er af mindre betydning i Danmark, da kun få her interesserer sig for navnedage, endside giver gaver på disse dage. Man skal nok være græker for at turde håbe på en gave på sin navnedag.

Navnet Johannes findes i utallige varianter

Navnet *Johannes* er udgangspunktet for et omfattende stamtræ. I Norden er det ophav til navne som *Jens*, *Jes* og *Sine*, navne, der er henvisninger til. For eksempel er der i 2022 otte bærere af det gode navn *Jensigne*.

Der er ikke angivet sprog på stamtræet, men jeg mener, at *Johannes* er blevet til *Jan* på hollandsk, *John* på engelsk, *Jean* på fransk, *Juan* på spansk og *Ivan* på russisk, og de er alle medtaget i stamtræet. Men der er nok ikke mange navnebærere af det

Johannes Døber banede vejen for Jesus. Men hans personlige historie endte tragisk, da han blev halsbugget og hans hoved serveret på et fad for kong Herodes (ca. 73 til 4 f.Kr.). Udateret bulgarsk ikon.

italienske *Giovanni*, som ikke er medtaget, og nok heller ikke af koptiske, arabiske, georgiske eller armenske variationer af *Johannes*. Den sproghistorisk interesserede må her gå andre veje.

Andre navne

Jeg kunne selvfølgelig ikke lade være med at søge på forskellige navne. Jeg har for eksempel haft en kæreste, der hed *Laila*, som er et arabisk kvindenavn og betyder "nat". Navnet er svagt vigende og bæres i Danmark af 6.565 personer.

Flere udpluk var det førkristne navn *Børge*, som kommer af det svenske *Birger* og betyder "hjælper". *Børge* er vigende og bæres i år af cirka 4.080 personer. *Murat* blev båret af en fransk marskal under Napoleonskrigene. Det er et arabiske mandsnavn. *Murat*, der også bruges i Tyrkiet, betyder "vilje, ønske, hensigt", og navnet er i svag fremgang og bæres af 509 personer i Danmark.

Mit mellemnavn

Mit mellemnavn *Cresten* optræder kun i leksikonet med stavemåden *Kresten*. Navnet, der kommer af *Christian*, er latinsk og betyder kristen.

Baggrunden for dette mellemnavn er, at jeg er den sidste af en børneflokk og blev døbt samtidig med min storesøster. Mine forældre havde ikke så meget tid til at overveje mit fornavn, men enedes om, at jeg skulle opkaldes efter Arne Munch-Petersens far, ingeniøren Jon Munch-Petersen.

På kirketrappen fik min farfar så den gode idé, at jeg skulle hedde *Cresten* til mellemnavn, for så ville jeg kunne kalde mig *I. C. Milner* (med gammeldags stavemåde med *I* i stedet for *J*), hvilket han mente kunne skabe associationer i retning af venstremanden *I. C. Christensen*, der var konseilspræsident (statsminister) i starten af 1900-tallet. Min farfar (f. 1895) var en inkarneret venstremand og stor beundrer af *I. C.*, som der ikke er mange, der kender længere. I dag kommer man snarere til at tænke på forfatteren *Jens Peter Jacobsen*, hvis navn udtales I.P. Jacobsen, men skrives J.P. Jacobsen.

Referencer

Ordbogsartiklen i online-leksikonet afsluttes med en litteraturliste for videre læsning og til inspiration, hvis man står og skal finde på et navn til et barn.

https://nyheder.ku.dk/alle_nyheder/2022/01/nyt-online-navneleksikon-fortaeler-de-danske-navnes-historie/

<https://ordnet.dk/dnl/>

Engelsk indflydelse på dansk navngivning

Af Karin Louise Sigurskjold

Det engelske sprogs påvirkning af det danske sprog gælder også for navne, det vil sige fornavne. Efternavne går i arv og påvirkes ikke af engelsk. Navne på byer og steder har også tendens til at være gamle og etablerede og dermed uforanderlige, mens firma- og produktnavne er meget påvirkede af engelsk. Hvilke pige- og drengenavne, der er populære, er i høj grad et resultat af tidens mode, og engelsk er nu på mode verden over. Denne artikel vil især handle om den engelske påvirkning af danske forældres valg af navne til deres babyer i dag. Når vi taler om engelsk, menes der ikke kun sproget, der tales i England, men modersmålet i hele anglosfæren, dvs. USA, Storbritannien, Canada, Australien og New Zealand, og af disse lande er USA den altdominerende storebror.

Hvad er et engelsk navn?

Sprogforskeren Henrik Gottlieb, der har skrevet en afhandling med titlen *Echoes of English: Anglicisms in Minor Speech Communities – with Special Focus on Danish and Afrikaans* (Peter Lang, 2020) har et helt kapitel om engelsk påvirkning af navngivningen i Danmark.

Han definerer engelske navne som (a) navne, der almindeligvis bruges af folk i anglosfæren med engelsk som modersmål, og den øgede brug af disse navne uden for anglosfæren kan tilskrives engelsk påvirkning, samt (b) navne der opfattes af navngiverne og/eller navnebærerne som engelske, hvad enten de bliver brugt inden for anglosfæren eller ej. Denne definition afspejler den sande anglo-amerikanske kulturpåvirkning af fremmede sprogområder som for eksempel Danmark.

Lad os tage et eksempel på et populært drengenavn, der efter denne definition kaldes et engelsk navn: *Noah*.

Mange vil her stejle og argumentere for, at navnet optræder i Det Gamle Testamente, og derfor er et hebraisk navn. Det er det også etymologisk, men når mange danskere nu kalder deres lille søn *Noah*, er det ikke, fordi de har læst i Det Gamle Testamente og er faldet for navnet *Noah*, men fordi de er stødt på navnet i amerikanske serier, film eller på internettet. Nogle er måske stødt på navnet i litteraturen. *Noah* har stået højt på listen over populære drengenavne i USA siden 2012 og er siden blevet spredt til europæiske lande, især via de sociale medier. Engelske navne er således navne, der stammer fra den angloamerikanske kultur, inklusive navne, der går tilbage til andre sprog som for eksempel hebraisk, græsk, og latin.

Engelske navne i Skandinavien

Sammenligner man navnelister i de tre skandinaviske lande, Danmark, Sverige og Norge, var der indtil år 2015 nogen forskel med hensyn til, hvilke navne der var populære i de tre lande, og hvor mange af navnene der var engelske.

Navnet Noah, der stammer fra Det Gamle Testamente er et af de mest populære drenge-navne i Danmark i dag. Illustration: Gert Ejton.

I Danmark blev drengenavnet *Kim* populært, efter at frihedskæmperen Kim Malthes Bruun blev henrettet. Han var åbenbart blevet navngivet efter hovedpersonen i romanen *Kim* fra 1901, skrevet af den kendte engelske forfatter Rudyard Kipling. Navnet *Kim* er engelsk, ja faktisk keltisk, en kortform af *Kimball*, hvilket de færreste danskere sikkert vidste.

Engelske navne som *William*, *Elizabeth* og *Edward* med en noget elegant klang over sig var allerede kendt i det danske borgerskab før krigen, men nu kom der flere navne til, for eksempel *Mary* og *Charles*. Efterhånden blev disse engelske navne så populære, at selv arbejderklassen i Danmark brugte navne som *Charles*, *John*, *Harry*, *Henry*, *Arthur*, *Mary*, *Betty*, *Jenny* og *Nelly*.

Veletablerede engelske navne gled dermed ned ad den sociale rangliste og mistede prestige blandt mere velstående danske familier. De øverste sociale kredse i det danske samfund introducerede ikke flere engelske navne til efterfølgelse i andre sociale lag. I 1940'erne blev *Benny*, *Johnny*, *Jane*, *Joan* og *Winnie* populære babynavne i Danmark med klart lav social prestige, og i 1980'erne var navne som *Dennis*, *Brian* og *Sandra* populære nok til at stå på top 50-listen over babynavne, men havde fået decideret lav status. Navnene (med undtagelse af *Johnny*) blev udtalt helt på dansk, så *Jane* og *Joan* blev udtalt med to stavelser, *Brian* [breean] og *Sandra* blev udtalt

Sverige førte an med flest engelske navne, også navne, der aldrig var slået igennem i Danmark så som *Glen/Glenn*, *Steve* og *Janet*. Nordmændene holdt fast i de traditionelle, ofte nordiske navne, men efter 2015 er top 10-listerne i alle tre lande mere lig hinanden, og den engelske påvirkning er ikke til at tage fejl af. Drengene hedder for eksempel *William*, *Oliver*, *Liam* og *Oscar*, mens pigerne hedder *Emma*, *Olivia*, *Sophia/Sofia* og *Ella*. Denne ensretning skyldes, at alle tre lande påvirkes af samme angloamerikanske mediekultur. Hvad der er populære navne på de amerikanske navnelister, bliver således populære navne i Skandinavien med nogle års forsinkelse.

Engelske navne og socialklasse

Engelske navne blev populære som aldrig før i hele Europa efter 2. verdenskrig.

med dansk *r*, og *Winnie* blev udtalt *vinni*. Det er således nok typisk, at den folkekære Morten Grunwald i filmene om Olsenbanden, hvor han spiller småkriminell, netop hedder *Benny*.

Sammenhængen mellem socialklasse og engelske navne er tydelig i en undersøgelse af drengenavne foretaget i Århus og omegn i 1970'erne: Mindre end 1% af forældrene fra overklassen brugte engelske drengenavne, 11% af forældrene fra den lavere middelklasse brugte dem, og hele 23% af forældrene fra arbejderklassen valgte engelske drengenavne. En lignende undersøgelse i England viser, at visse navne også dér udsættes for en sådan social glidetur.

Interessant nok er navnes sociale konnotationer ikke nødvendigvis de samme i og uden for anglosfæren. Navnet *Brian*, der stod som nummer 8 på listen over populære drengenavne i USA i 1975, havde ikke lavstatus i staten New York, og det var mere sandsynligt, at de hvide mødre, der valgte dette navn til deres søn, havde en collegeuddannelse end den gennemsnitlige mor dér. Fordommene i forbindelse med navnet *Brian* er altså skabt i modtagerlandene uden for anglosfæren. En universitetsuddannet person i Danmark vil højst sandsynligt stadigvæk ikke navngive sin søn *Brian*. Herhjemme er det typisk de engelske navne, der ender på *-ie* eller *-y*, der står i fare for at ende med lav social prestige: *Danny*, *Freddy*, *Tommy*, *Connie*, *Betty*, *Cindy*, *Nancy*, *Debbie* og *Lindsey* eller for pigens vedkommende også navne, der ender på *a*: *Sandra*, *Vanessa*.

Kælenavn eller fulde navn?

En anden forskel i brugen af engelske navne inden og uden for anglosfæren er forkortede udgaver af navnene, så som *Jim/Jimmi* og *Bill/Billy* eller for pigers vedkommende for eksempel *Kate/Cath*. I engelsksprogede lande hedder en dreng ikke *Jim* eller *Jimmi*, men bliver kaldt det af venner og familie og i institutionerne. På dåbsattesten vil der uvægerligt stå *James*. I formelle sammenhænge som til et jobinterview eller på vielseattesten for eksempel vil han bruge *James*. *Bill/Billy* er en kortform af *William*, og *Kate/Cath* en kortform af *Catherine*. Denne sondring finder ikke sted hos de arbejderklassefamilier, der døber deres søn *Tom* eller *Tommy* i Danmark. Der står *Tommy* eller *Tom*, ikke *Thomas*, på dåbsattesten, og faktisk opfattes *Tom*, *Tommy* og *Thomas* nok som tre forskellige navne i Danmark. Det er altså karakteristisk, at valget af engelske navne ikke nødvendigvis er udtryk for stor interesse for eller viden om navnene i den engelsksprogede kultur. Mange ved måske slet ikke, at de har valgt et engelsk navn.

Fornavnene Alma og Alfreds placering på top-50

Navngivningsmåder i Danmark

Hvordan forældre vælger navne til deres børn følger ofte nogle bestemte mønstre. I Danmark er det f.eks. almindeligt at forældre vælger navne, der var populære flere generationer tilbage, i dag for eksempel *Alfred* og *Alma*. Disse bedste- eller oldeforældrenavne klinger gammeldags, og det er på mode. Ofte er det ikke navngivernes egne bedste- eller oldeforældres navne, men frit valgte navne fra disse generationer, idet der i dag også er en tendens til et ønske om individualisering. Det er dog stadig ikke ualmindeligt, at forældre vælger navne hentet fra deres kære, ofte afdøde familie-medlemmer.

Mange forældre har udtalt, at de har forsøgt at finde et navn, der kan bruges internationalt, for eksempel *William* og *Emma*. Navnet skal ikke give problemer med stavning og udtale uden for Danmark, men Gottlieb gør opmærksom på, at der med internationalt igen tænkes primært i en engelsk kontekst, fordi vi i Danmark er vant til at slå over i engelsk, når vi møder folk, der ikke taler dansk. Vi har efterhånden engelsk som andetsprog og bruger det, undertiden selv når vi taler med andre skandinaver.

70 % af veluddannede storbyforældre fra den højere middelklasse vælger internationale navne til deres børn. Andre vælger navne på grundlag af idoler fra populærmusikken, TV og film, og arbejderklassen har her vist sig at være mere åben over for nye engelske navne end for eksempel middelklassen.

Konklusion

Den engelske påvirkning på forældres valg af navne til deres børn i dag er altså markant. Faktisk viser statistikken, at 7 ud af 10 drengenavne i 2020 var engelske mod 4 ud af 10 pigenavne, men det er også værd at nævne, at der i enhver børneinstitution i Danmark stadig er børn med navne som *Herman*, *Thorbjørn* og *Lærke*. Disse navne er ikke engelske, og i hvert tilfælde to af dem er heller ikke internationale.

Dertil kan lægges nydanske navne, der f.eks. stammer fra tyrkisk, arabisk, urdu, russisk og kinesisk. Fuldkommen ensretning er der stadig ikke tale om. Hvem ved, måske kommer der en reaktion mod engelske navne på et eller andet tidspunkt af andre grunde end klassefordomme.

At se på dansk med engelske øjne

Gottlieb slutter sit kapitel om engelsk påvirkning af dansk navngivning med navne på firmaer og produkter, der ikke overraskende benytter sig af engelske navne og angliciseringer af danske navne i internationalitetens og turismens interesse. Denne tendens til at se på dansk med engelske øjne ses for eksempel i navnene på danske busselskaber. Tidligere stod der ejerens navn i genitiv efterfulgt af *turistfart* på bussen som i *Kolls Turistfart*. For at tækkes engelsktalende turister staves *Kolls* nu med apostrof-s som på engelsk, og fordi ordet *fart* er penibelt på engelsk, idet det betyder *prut*, undlader busselskaber helt ordet og skriver *Turist* i stedet: *Koll's Turist*. På dansk giver det ingen mening, at Koll kun skulle have én turist. Jeg kommer selv i tanker om, dengang Dronning Elizabeth II besøgte Rigshospitalet i København.

Man skulle efter sigende have sat tape hen over alle I *fart*-meddelelser på samtlige elevatorer, da det på engelsk betyder *jeg prutter*.

Skallerup Klit Feriecenter nævner Gottlieb også som et sted, der har ændret navn til Skallerup Seaside Resort, fordi ordet *klit* på engelsk minder om det engelske slangord *clit* for *clitoris*, hvilket betød, at diverse reklame- og spamfiltre gjorde det vanskeligt for feriecentret at markedsføre sig på internettet. Der kan naturligvis være praktiske og økonomiske grunde til at ændre på firmanavne, men generelt vil jeg sige, helt for egen regning og med et engelsk udtryk: *When in Rome, do as the Romans do* eller *When in Denmark, do as the Danes do*.

Mariehønen og mariekiksene

Gert Ejton: *Mariehønen*, 2022.

lorosa – Den smertefulde Moder.

Især i den spansk-talende verden får en pige ofte navnet Dolores (egentlig flertal) efter *María de los Dolores*.

En variant af dette pigenavn er *Lola*, hos os kendt gennem navnet på lyrikeren *Lola Baidel*, født i 1951.

Også *marieglas*, et glasklart, gennemsigtigt mineral kaldet glimmer, som blev brugt som ildfaste ruder i kakkelovne, har navn efter Jomfru Marie, idet marieglas som hende er rent og klart.

Som tegn på renhed blev der tidligere også anbragt marieglas ved *helgebilleder*. *Mariekiks* har en helt anden navnehistorie:

Da Alfred – en søn af dronning Victoria – i 1874 blev gift med Maria – en datter af den russiske zar – bagte et kendt bageri i London en ny kiks i anledning af det royale bryllup.

Mariekiksen blev så populær, at den siden er blevet produceret og værdsat i mange andre lande.

Af Poul Sørensen

Blandt mange arter af mariehøns er den syvplettede mariehøne den mest almindelige.

Den kendes let på den nærmest halvkugleformede facon med sort hoved og rødlige dækvinger med syv sorte pletter.

Mariehønen er et højt skattet insekt i lighed med sommerfuglen.

Hvis en mariehøne lander på ens hånd, kan man rette hånden opad og sige: *Marie, Marie, Marolle, flyv op til Vorherre og bed om godt vejr!*

Den syvplettede mariehøne har fået sit navn efter Jomfru Marie, mor til Jesus.

De syv pletter på mariehønen blev i middelalderens katolske kirke opfattet som et visuelt tegn på Jomfru Maries "syv smerter" – blandt dem var Jesu korsfæstelse.

En eller to gange om året er der i den romersk-katolske kirke en mindedag for Jomfru Maries syv smerter eller sorger.

I denne forbindelse kaldes hun *Mater Do-*

Eponymer – personnavne som fællesbetegnelser

Af Lise Bostrup

Da jeg gik i skole, lærte vi om ordklasserne navneord, udsagnsord, tillægsord, forholdsord og biord.

Inden for navneordene skulle vi også kunne skelne mellem egennavne og fællesnavne.

De to grupper fungerede på samme måde i sætninger, men fællesnavnene kunne i modsætning til egennavnene tilknyttes *en* eller *et*, sættes i bestemt form og i flertal.

Betydningsmæssigt var der den forskel, at egennavnene henviste til en konkret person eller ting, mens fællesnavnene henviste til en gruppe af personer, ting eller begreber. Egennavnet *Mette* er navnet på en bestemt kvinde. Fællesnavnet *kvinde* er en person, der tilhører en stor gruppe mennesker.

Personnavne som fællesnavne

Det lyder enkelt, men der er en glidende overgang mellem egennavne, og fællesnavne, og forskellen kan udnyttes stilistisk, retorisk, pædagogisk, politisk og kommercielt.

I denne artikel fokuserer jeg på det, der i lingvistisk terminologi kaldes eponymer, men som vi desværre ikke har et dansk udtryk for endnu. Eponymer er personnavne, der bruges som fællesnavne.

Det kan godt være svært at finde ud af, hvorvidt eponymer skal skrives med stort eller lille begyndelsesbogstav. F.eks. Skal *Sankt Joseph-søstre* skrives i to ord med to store bogstaver, mens *sanktjörgensgård* skal skrives i ét ord med lille begyndelsesbogstav.

Eksempler med klassisk græsk baggrund

Når vi i dag taler om et *atlas*, tænker de færreste af os på titanen *Atlas*, der ifølge den græske mytologi bærer himmelhvælvingen på sine skuldre. Ordet *atlas* er blevet til et eponym for geografiske og astronomiske kort.

Et andet eponym med græsk baggrund er ordet *narcissist*. Når vi beskylder en person for at

Titanen Atlas med himmelhvælvingen på sine skuldre.

være *narcissistisk*, bruger vi et eponym, der relaterer til den mytologiske person Nar-kissos, der afviste alle romantiske tilbud, fordi han var helt og aldeles optaget af sin egen skønhed. I dag kan man sagtens beskyldte andre for at være *narcissistiske* uden at kende den græske myte, ligesom man kan tale om *herostratisk* berømte personer uden at vide, at *Herostratos* var en mand i det gamle Grækenland, der var så opsat på at blive berømt, at han i året 356 f.Kr. satte ild til Artemistemplet i Efesos for at blive berømt. I dag anvendes udtrykket *herostratisk* ofte i betydningen *at blive berømt for noget dårligt*, men man kan også høre mennesker, der ikke har studeret det antikke Grækenland så indgående, anvende ordet i den afsvækkede betydning *meget*.

Tre andre meget brugte eponymer med græske rødder er *harmoni*, der stammer fra den græske gudinde for orden og enighed, *Harmonia*, *hypnose* efter den græske søvngud, dødens tvillingebror, *Hypnose* og *svada*, som bruges om en urimelig lang ordstrøm uden reelt indhold og er opkaldt efter *Svada*, den græske gudinde for overtalelse.

Eponymer fra Bibelen

Jo mindre man kender til historien og traditionen, desto færre ord vil kunne genkendes som eponymer.

Det er muligt at tale om en *uriaspost* i betydningen *en farlig opgave* uden at kende historien fra Det Gamle Testamente, hvor David forførte *Urias'* hustru Batseba og herefter fik sin hærfører til at placere Urias på en så udsat position, at der er stor risiko for, at han bliver slået ihjel.

Hvis man spiller fodbold, kan man håbe *på at lave en Moses* ved at placere sig et sted, hvor man kan få fri bane til at hamre bolden ind i modstandernes mål uden at kende til historien om Moses, der delte vandet i Det røde Hav, så han og israelitterne kunne komme over på den anden side. *Milde Moses!* Sikke en overraskelse!

Kapløb om eponymer inden for natur- og lægevidenskab

Inden for medicin og kemi vrirler det med eponymer. Forskerne kæmper om at markere sig ved at opfinde noget, der vil gøre deres navne udødelige.

Røntgenstråling er f.eks. opfundet af en forsker ved navn Wilhelm Conrad Röntgen.

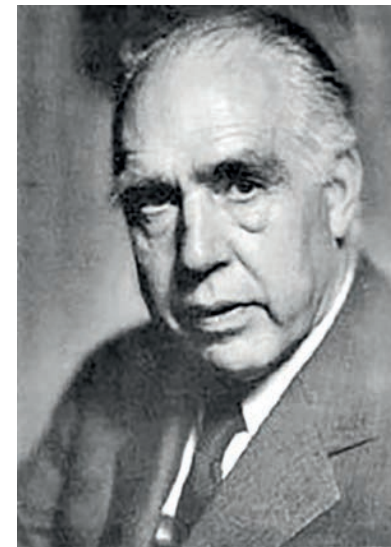
Nikotin kan føres tilbage til en fransk ambassadør ved navn Jean Nicot, der lærte stoffet at kende i Portugal og fik sendt nogle prøver til franske forskere.

Salmonella er knyttet til en amerikansk læge ved navn Daniel E. Salmon, men man ved ikke, om det var ham selv, der beskrev den senere så berømte bakterie i 1940 eller en af hans studerende, der gjorde det og senere opkaldte den efter den populære dr. Salmon.

At *pasteurisere*, altså at opvarme f.eks. mælk, øl eller vin til så høj en temperatur, at eventuelle skadelige mikroorganismer dræbes, har navn efter den franske kemiker Louis Pasteur (1822-1895).

Danmarks berømte kemiker H.C. Ørsted var en indædt modstander af epo-

Den danske fysiker Niels Bohr, der fik Nobelprisen i 1922, har givet navn til grundstoffet bohrium. Stoffet kunne lige så godt være kommet til at hedde dubinium efter den sovjetiske by Dubna.

nymer. Betegnelser som *Glaubers salt*, *Sylvius salt* og *Libavius' væske* var for det første svære at lære, for det andet var bundet til enkelte sprog-områder, for et stof, der havde fået navn efter en tysk hertug i Tyskland, kunne have navn efter en anden person i Rusland, og for det tredje ofte var fejlbehæftede. Glaubers og Sylvius' salte var i virkeligheden ikke natriumklorid, og Libavius' væske kunne også findes som tørstof.

Ørsted opfandt en systematisk og internationalt anvendelig måde at navngive de kemiske stoffer på, så man alene ud fra navnet kunne se, om der var tale om et grundstof eller et sammensat stof, og hvilke elementer det evt. var sat sammen af.

Ørsteds system var genialt, men det kunne hverken i international eller i dansk sammenhæng klare sig i kampen mod trangen til at skabe eponymer.

I 1984 endte f.eks. en flere år lang tysk-sovjetisk diskussion om navngivningen af et nyt radioaktivt grundstof med eponymet *bohrium* til ære for den danske forsker Niels Bohr. Tyskernes oprindelige forslag var *nielsborium*, russernes var *dubinium* med henvisning til den russiske by Dubna, som var hjemstedet for Sovjetunionens Forenede Institut for Kerneforskning. Betegnelsen *borium* vandt, selv om der var pædagogiske røster, der påpegede det uheldige i at vælge et navn, der let kunne forveksles med grundstoffet *bor*.

Det siger sig selv, at der kan være mange penge forbundet med at få nye opdagelser omtalt og markedsført med et eponym, der er knyttet til et bestemt universitet, firma eller landområde.

Eponymer som eufemismer

Eufemismer er udtryk, der kan bruges, hvis man vil undgå at bruge et grimt eller tabubelagt ord. Eponymer er vældig gode til at kaste et tågeslør over grimme ord.

Ordet "henrettelsesmaskine" er grimt og peger meget klart på maskinens funktion. Ordet *guillotine* og det tilhørende verbum *guillotiner* er et eponym med udgangspunkt i lægen Joseph-Ignace Guillotin, der i 1789 anbefalede denne type henrettelsesmaskine som værende mere human end hængning.

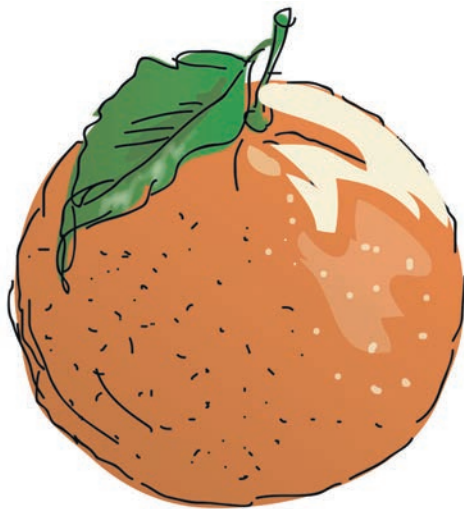
Et andet ord, der bruges om at tage livet af andre mennesker uden forudgående rettergang, er *lynche*. Det har fået sit navn efter kaptajn, mr. William Lynch, der levede fra 1742 til 1820 i Virginia og efter sigende praktiserede den slags.

En *kalashnikov* er et automatgevær, som russeren Mikhail *Kalshnikov*, konstruede i 1947, og en *molotovcocktail* blev af finnerne under Vinterkrigen opkaldt efter Vjatjeslav Molotov, der var udenrigsminister og krigsminister i Sovjetunionen under 2. verdenskrig. Det er nok ikke et tilfælde, at dødbringende våben ofte omtales med eponymer eller med den for uindviiede uigennemskuelige forkortelser. *AK-47* er f.eks. en russisk forkortelse for *avtomat kalshnikova*.

Eponymer kan være spiselige

Noget af det, vi spiser, har også eponymiske betegnelser. Nogle af dem er internationale som f.eks.

- Citrusfrugten *klementin* har fået navn efter den algeriske præst *Père Clément*, som i 1902 fremavlede og præsenterede frugten.
- Ordet *sandwich*, der kan føres tilbage til John Montagu, den 4. jarl af Sandwich (1718-1792), om hvem det fortælles, at han var noget af en ludoman, der ikke ville holde pauser i sit spilleri for at spise. Derfor fandt han på at tage to skiver brød, lægge et stykke kød imellem, så der opstod et lille måltid, som han kunne indtage, mens han holdt spillekortene i den ene hånd. Man har også brugt ordene *sandwichmand* om en mand, der bar en plakat både på brystet og på ryggen, og *sandwichsystem* om et uddannelsessystem med vekslende teoretisk og praktisk uddannelse.
- En *othellokage* er en særlig fin lagkage med forskellige slags bunde og fyld overtrukket med mørk chokoladeglaser og forsynet med hvid marcipankant. Othello er hovedpersonen i Shakespeares drama af samme navn fra 1603. Han var fra Nordafrika og havde derfor mørk hud og mørkt hår.
- En *Sarah Bernhardt* er en kage, der er opkaldt efter den franske skuespiller i forbindelse med hendes optræden i Danmark omkring 1911. Sarah Bernhardt var en attraktiv kvinde med mørkebrunt hår, smuk lysebrun hud og små, runde bryster. Den lækre kage med chokoladeovertrukken kakaocreme på en hvid makronbund svarede perfekt til datidens mænds oplevelse af hende. Hun var lige til at spise. Kagen spiser vi stadig, men historien er glemt, og det er måske meget godt, for navnet kan med lidt god vilje opfattes sexistisk.

Klementinen har sit navn efter den algeriske præst Père Clément, som fremavlede dem og præsenterede dem i 1902. Illustration: Britta Routhier.

Danske eponymer

Der findes faktisk ikke så mange kendte ægte danske fællesnavne, der kan føres tilbage til personer. De nævnte eponymer er alle eller har været almindeligt brugt i Danmark, men det er faktisk kun *Sarah Bernhardt-kagen*, der er skabt på dansk grund, men der findes dog nogle.

Eksempler på eponymer med urnordiske rødder

Nogle af de allerældste eponymer, vi bruger i dag, og som har danske eller nordiske rødder er ugedagene. Ugedagene torsdag, tirsdag, onsdag og fredag stammer fra de nordiske guder *Tor*, *Tyr*, *Odin* og *Frigg*, der var Odins hustru. Navnet på jætten *Ymer* lever også videre i dagens sprog som et populært morgenmadsprodukt. *Ymer* levede nemlig ifølge overleveringen udelukkende af komælk.

Helt almindelige danske navne som eponymer

Mange almindelige danske navne fungerer også som eponymer. Man kan måske tænke på Keld Abells skuespil fra 1935, *Melodien*, der blev væk, med den indlagte sang om Larsen af professor Sven Møller Kristensen. Sangen handler om alle de larsener, som man, altså datidens kulturradikale elite, aldrig kan få til at vågne op. Forestillingen om de danske *jenser*, der drog i krig i 1864, er et eponym af samme slags.

Personligt har jeg altid været træt af eponymet en *flittiglise*. Ordet *lise* kommer i denne sammenhæng sandsynligvis fra tysk, hvor *Liesel* er en blomst, og *Fleissige Liesl* – *flittiglise* – henviser til, at planten blomstrer næsten hele året. En *flittiglise* bruges også som et udtryk for en flittig pige eller kvinde. I øvrigt er der også noget, der hedder *Baastrupsyndromet* og er en form for *lumbago* opkaldt efter lægen Christian Ingerslev Baastrup.

Muligvis skulle jeg føle, at jeg slipper nådigt i forhold til personer med navnet Hans, der må høre på, at alle drenge, der kan lide at spise slik, kan kaldes *slikkehans*,

Man kan eller kunne tidligere beskyldte en person for at være en ægte don ranudo i betydningen en naragtig person, der er praler af sin status. Udtrykket stammer fra Holbergs komedie af samme navn, og man kunne fristes til at kalde det et omvendt eponym: o-du-nar.

de mindre elegante kan kaldes *klodshans*, og de, der tager store ord i munden, når de taler om sig selv, kan kaldes enten *pralhalse* eller *pralhanse*.

En *dovenlars* behøver på samme måde ikke at hedde Lars, hvis han bare er doven, ligesom en *dummepeter* og en *luskepeter* kan hedde Poul og René, hvis han bare er dum eller lusket nok.

Andre eksempler kan være en *tudemarie*, en *spørgejorgen* og så fuglen *pipphans*. Læg mærke til, at alle disse eponymer staves med små begyndelsesbogstaver, og kan bøjes fuldstændig som andre fællesnavne som f.eks. *en pralhans*, *pralhansen*, *pralhanse* og *pralhansene*.

Endnu værre må det være at hedde *Ulrik*. Navnet er oprindeligt tysk og betyder rig arving, men det bruges som eponym som et lydefterlignende ord. At kalde på *ulrik* betyder at kaste op, oftest i forbindelse med indtagelse af store mængder alkohol.

- Ordet *børge* i et udtryk som "Kan jeg få en knækket børge med ketchup?"
- Navnet på en populær, dansk skuespiller i udtrykket *Karl Stegger i slåbrok*. Udtrykket refererer til en pølse i svøb.
- en ordentlig *børge* i betydningen noget meget stort, f.eks. en stor mand.
- en *Jesper Olsen* opkaldt efter en tidligere professionel fodboldspiller med tanke på en helt umulig tilbagelægning, da han i 1986 spillede for det danske landshold i en kamp mod Spanien.
- en *olfert* er et slangudtryk inspireret af det engelske ord *wedgie*. Det handler om, at en eller flere drenge trækker en anden drengs underbukser langt op ad ryggen på ham. Der findes også en *dørhåndtagsolfert*, hvor underbukserne er sat fast på et dørhåndtag. Begrebet *olfert* er ofte forbundet med mobning.

Eponymer er penge værd

I markedsføring er eponymer af stor betydning. Den danske arkitekt Poul Henningsen designede nogle meget smukke lamper med flere lampeskærme, hvis størrelse blev defineret ved matematiske principper for at sikre optimal belysning.

Både lamperne og begrebet *ph-lampe* ejes af firmaet Louis Poulsen, og man kan få store bøder, hvis man forsøger at markedsføre kopiprodukter eller helt andre lamper under betegnelsen *ph-lampe*.

Rettighedsindehaverne må imidlertid selv sørge for at forsvare deres rettigheder.

Ph-lampen er et beskyttet varemærke.

Den amerikanske forretningsmand William Henry Hoover, der levede fra 1849 til 1932, grundlagde firmaet The Hoover Company, der udviklede og producerede støvsugere. Firmaets produkter blev så populære, at en hoover er blevet synonymt med en støvsuger, og i Tyskland kan man både sige *staubsaugen* og *hoovern* om at støvsuge. Firmaet har forsøgt at hævde navnet med henvisning til W.H. Hoover, men ulykken er sket. En *hoover* er ikke længere et egenavn, men udelukkende et fællesnavn, som kvit og frit kan bruges af alle.

I markedsføringsjargon taler man om "et degenereret varemærke", og det er naturligvis en katastrofe, hvis et firmas navn havner i den kategori.

Jo, der er meget på spil, når man bruger eponymer.

Kilderne til artiklen om eponymer

Eponymer er ikke et område, der er forsket særlig meget i, og jeg kan i høj grad takke Sprogkredsens Facebookgruppe og Facebookgruppen Sprog og lingvistik for gode eksempler. Ret sent i arbejdet gjorde en ven mig opmærksom på bogen *Hr. Hybenkradser – hvem var det? En eponymordbog* af Bodil Wille Boisen (Forlaget Centrum, 1994), og jeg har tilføjet nogle eksempler og oplysninger herfra.

En hybenkradser var et for mig ukendt eponym, der ifølge Bodil Wille Boisen (s. 62) bruges om en stærkt krydret hybensnaps, der kradser i halsen og har fået navn med inspiration fra navnet på den græske læge Hippokrates (460-377 f.Kr.).

Hr. Hybenkradser indeholder en omfattende litteraturliste med henvisninger til internationale opslagsværker, men ingen om eponymer, sandsynligvis fordi der ikke fandtes nogen i 1994 og mig bekendt heller ikke findes nogen i dag.

Beskrivelsen af de kemiske stoffer har jeg personligt ikke forstand på, men bygger på min far Ole Bostrups disputats *Historisk kemi 1770-1807* og hans artikel om bl.a. *dubnium* på lex.dk.

Gert Ejtons moderne fremstilling af svenskeren Granberg, der forgæves forsøgte at imponere et dansk publikum med en farefuld ballonfærd.

Den går ikke, Granberg!

Af Karin Louise Sigurskjold

Victor Granberg var en svensk ballonskipper, der i 1857 forsøgte at flyve i luftballon fra Danmark til Sverige.

Opstigningen i kæmpeballonen *Samson* startede fra Christiansborg Ridebane med kongens tilladelse.

Første opstigning mislykkedes, idet ballonens silkestof revnede under påfyldningen af brint.

I andet forsøg blæste et kraftigt vindstød ballonen ind i Hofteatrets tag, så den satte sig fast dér. Granberg reddede sig ud på taget, men ballonen steg derefter til vejrs og forsvandt.

En københavnner blandt de entrébetalende tilskuere til det store tilløbsstykke skulle efter sigende så have råbt: "Den går inte, Granberg!" til stor morskab for publikum.

Udtrykket har bidt sig fast både i Danmark og Sverige. Vi siger stadig – 165 år senere – og helt på dansk på denne side af Øresund: *Den går ikke, Granberg*, eller *Den gik ikke Granberg*, når noget mislykkes eller ikke kan lade sig gøre.

Anmeldelser

Ambitiøs grundbog til professionsskoler

Trine Lykke Gandil og Martin Hauerberg Olsen: *Følgelig. En grundbog i syntaks og kohesion for undervisere i læsning og skrivning*. Samfundslitteratur, 2022, 199 sider, 198,- kr.

Af Lise Bostrup

Trine Lykke Gandil og Martin Hauerberg er uddannet cand.mag. med henholdsvis dansk og audiologopædi som hovedfag, og de underviser begge på Københavns Professionshøjskole.

I bogen gennemgås de forskellige led i den sproglige analyse med udgangspunkt i kommunikationssituationen og herfra ned på sætningsniveau, hvor de meget omhyggeligt gennemgår sætningsskemaet med de forskellige leds placering og deres materiale. De sidste kapitler handler om talesproglige træk, sproglig rådgivning og vurdering af forskellige teksters tilgængelighed.

Det ligner en grundbog til undervisningen i grammatik på 1. del af danskstudiet på et universitet, men der lægges mere vægt på at beskrive de træk i tekster, der skaber andre sammenhænge, end de eksisterende undervisningsbøger gør.

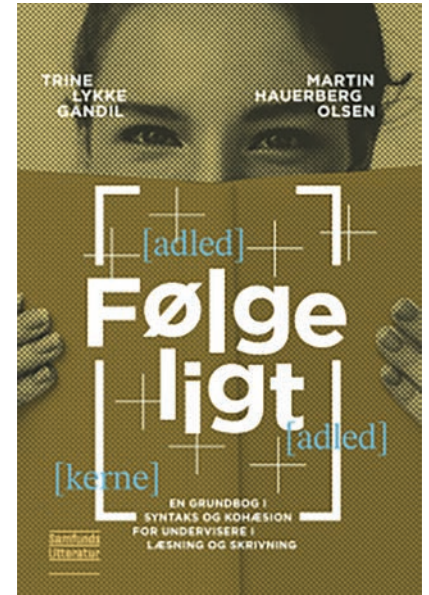
Det er en udmærket prioritering, for netop ordblinde og andre med læsevanskeligheder kan netop få betydelig hjælp ved at kunne afkode træk som informationsstruktur, tekstsammenhæng og kobling mellem overordnede og underordnede led.

Min fornemmelse er imidlertid, at de to forfattere skyder over målet. Teksten er meget kompakt og unødigt kompliceret. Heldigvis er alle kapitlerne forsynet med konkrete opgaver, som de studerende kan prøve kræfter med, og bagest i bogen er der indsat løsningsforslag.

Nogle gange forekommer sproget i opgaverne lidt konstrueret. *Manden sælger aviser* bliver f.eks. omformet til *Aviser sælger manden* som et eksempel på et objekt i fundamentfeltet. Hvem i alverden kunne finde på at tale på den måde? Hvorfor ikke bare skrive *Den avis vil jeg gerne købe*, hvis det skal handle om at få et objekt frem i sætningen.

Selve titlen *Følgelig* virker konstrueret. Den skal vel sætte fokus på teksters sammenhængsmarkører, men ordet *følgelig* virker som et levn fra gammeldags kancellistil.

Trods disse små besynderligheder tror jeg, at bogen kan fungere godt som opslagsværk og som hjælp til at komme et pensum grundigt igennem inden en eksamen.

Er dit modersmål okay?

Sprogpolitik i Danmark – og ude i verden

Fredag den 7. januar 2022 bragte bogspot.dk en anmeldelse af Sprogkredsens første bog *Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark – og ude i verden*. Det er 5 år siden, bogen udkom, så vi benytter lejligheden til at genopfriske læsernes erindring om bogen, som giver et overblik over de mange forskellige måder, man vurderer sproget på i internationalt perspektiv.

Af Mette Gerdt Nielsen

Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark – og ude i verden, Den Danske Sprogkreds og Forlaget Bostrup, redigeret af Lise Bostrup i samarbejde med Loránd-Levente Pálfi, 2017.

Sproget er en uløselig del af et lands kultur. Sproget både adskiller og samler: Adskiller lande fra hinanden, og samler et lands indbyggere i en fælles forståelse. Sproget er vigtigt, og de fleste lande har en form for sprogpolitik, der mere eller mindre er formuleret i landets grundlov.

Sproginteresserede og professionelle sprogbrugere/sprogkendere i Danmark er bekymrede over udviklingen af det danske sprog. Strømmen af engelske ord og udtryk, der breder sig i vores sprog, samt kommerialiseringen – med eksempler som vi *googler*, *snapper*, *twitter*, og anden brug af firmaers brands – giver anledning til spørgsmål, om vi blindt skal tillade denne udvikling, eller om vi skal gøre som andre lande, der har lovgivning og regler, som skal følges. I hvert fald i den offentlige kommunikation.

Via indlæg fra bl.a. sprogforskere og forfattere, der forklarer 10 andre landes sproghistorie og sprogpolitik, perspektiveres det danske sprog og kan bidrage til den debat, som i snart mange år har kørt i ring med nogle meget lidt frugtbare forestillinger om *krakilske sprogrøgttere*, *svage sprogbrugere*, *frihed* og *undertrykkelse*. (citater fra bagsidetekst)

En utrolig spændende, oplysende og vedkommende bog, der belyser et emne, som der af en eller anden grund ikke tales så højt om i dansk politik.

<https://mettegerdt.blogspot.com/2022/01/er-dit-modersmal-okay.html>

Er du sprogkræsen?

Mæle

Af Johan de Mylius

I morgens nyheder gik turen til Roskilde med en udførlig reportage om Dronning-ens [bemærk journalisternes nyslåede underdanighed: "Hendes Majestæt Dronning-en"] besøg i dag i og ved Domkirken i anledning af 50-års jubilæet.

Reporteren kom for skade at sige: *og så skal Hendes Majestæt bevæge sig over til sin fars, Kong Frederiks eftermæle*.

Jeg var ved at trille om af grin. Fortællelsen blev dog efterfølgende rettet til *gravmæle*...

Det giver mig anledning til en lille sproglig kommentar:

Selv om begge ord ender på *-mæle*, er der tale om to vidt forskellige substantiver. Ordet *gravmæle* kender vi fra tysk: *Grab-*

mal, hvor *-mal* betyder en markering, et mindesmærke. Det kan være af mange slags, lige fra en mindesten eller en gravsten til et mausolæum.

Et *eftermæle* – dér er *-mæle* et helt andet ord. Et *mæle* er en tale ("mål og mæle", modersmål, at miste mælet o.s.v.), det, der siges eller skrives om i dette tilfælde er en afdød. Som i det trelinjers omkvæd i Grundtvigs digt, *Modersmaalet*, fra 1838:

*Sødt i Lyst og sødt i Nød,
Sødt i Liv og sødt i Død,
Sødt i Eftermælet.*

Frederik IX's eftermæle - det findes bl.a. i en aktuel bogudgivelse. Hans udendørs gravmæle med et anker på den grønlandske sten, det findes bag mur og lås og slå ved (og ikke inde i) Roskilde Domkirke.

Spørg om sprog

Er der mange råger i Rågeleje?

Af Poul Sørensen

Det danske sprogs tidligste rødder kan ofte findes i stednavnene.

Nogle stednavne går helt tilbage til tiden omkring Kristi fødsel. Stednavneforskeren professor Kristian Hald (1904-1985) har i bind 2 (1929) om *Danmarks Stednavne* skrevet om fiskerlejet Rågeleje på Sjællands nordkyst.

Det er ikke tilfældigt, at der engang i middelalderen blev anlagt et fiskerleje på det sted, hvor Højbro Å løber ud i Kattegat. Dengang var et fiskerleje en sæsonbestemt bebyggelse for bønderne i baglandet, der udnyttede fiskenes vandringer ad havets stier til indbringende fiskefangst i fiskesæsonerne.

De rasende råger. Illustration af Per Dybvig til børnebog af Ingvar Ambjørnsen, Forlaget Turbine, 2014.

Fiskerlejet Rågeleje er tidligst omtalt sidst i 1500-tallet, men stednavnet *Råge* er meget ældre.

Cisterciensermunkene på Esrum Kloster (indviet til Jomfru Maria i 1151) har ydet et stort bidrag til den kulturelle og landbrugsmæssige udvikling i det sydkandinaviske område, og i Esrum Klosters brevbog fra år 1211 omtales en nedlagt

landsby ved navn *Roka*, *Roge* eller *Råge*. Landsbyen har givet navn til *Råge Mark* og en vandmølle ved *Højbro Å*, der hed *Råge Mølle*.

Den forsvundne landsby kan ikke længere stedfæstes præcist, men navnet *Råge* gik i arv til det middelalderlige fiskerleje *Rågeleje*.

Forleddet *Råge*- i *Rågeleje* sigter bestemt ikke til kragefuglen råge, der bygger rede i kolonier i høje træer. Fuglens navn vidner om fuglens hæse lyd.

Der er blevet givet forskellige tydeligheder af stednavnet.

Efter at have gennemgået de forskellige tydeligheder er jeg ikke selv i tvivl om, at navnet *Råge* sigter til de imponerende bronzealderhøje ved Rågeleje, nærmere bestemt i baglandet ved Maglehøje, som betyder store høje.

Ordet *råge* o.l. er et fællesnordisk ord for en høj, der er bygget af mennesker, noget som netop gælder for en bronzealderhøj.

Hvad betyder udtrykket

at være færdig som gårdsanger?

Af Karin Louise Sigurskjold

Hvis man er færdig som gårdsanger eller popsanger, som mange siger i dag, hvor gårdsangere ikke længere er et velkendt fænomen, er man ikke længere i stand til at klare sig. Man har mistet sin chance i livet. Det kan for eksempel være økonomisk eller konkurrencemæssigt:

Jeg er færdig som popsanger, proklamerede han, da han gik konkurs i 2008. (Business.dk i 2018.)

“Mine damer og herrer” er Kim Larsens album nummer 23 siden “Værsgo”, og Larsen er stadig i forrygende form og meget, meget langt fra at være færdig som gårdsanger. (Politiken.dk 2. maj 2010.)

Gårdsangere var folk, der sang og spillede for at tjene penge og bevægede sig rundt i byens baggårde, hvor deres publikum som regel var husmødre og børn. De fleste gårdsangere var nok alene, men de kunne også danne små ensembler. Kvinderne åbnede vinduet, hørte på sangene og smed femører ned til sangeren indpakket i avispapir. Af og til blev der smidt indpakket mad ned.

Gårdsangere spillede på et instrument, de kunne bære rundt på som f.eks. sav, banjo, guitar, mandolin eller harmonika. De bedste af dem kunne måske også krydre deres optræden med lidt stepdans. Når gårdsangerne var færdige med at synge, bukkede de to gange, samlede mønterne op og gik med deres instrument på ryggen. En dårlig gårdsanger kunne ud over hånlige kommentarer og latter risikere at få hældt koldt vand over sig.

At være gårdsanger var et erhverv, der især var aktuelt i 1930'erne og 1940'erne i Danmark. Det hang sammen med industrialiseringen og dens billige boligkvarterer i byen for arbejderklassens familier. Mens mændene var på arbejde på fabrikkerne, blev kvinderne hjemme og lavede mad, gjorde rent, vaskede tøj og passede børn. Gårdsangerne havde derfor altid et publikum i kvinderne, der nok gerne ville underholdes med nogle velkendte sange og holde en lille pause i den daglige trumme-

Storm P. Gårdsangeren. Olie på lærred, 1941.

rum. Der skulle dog synges mange sange, hvis en gårdsanger skulle kunne brødføde en familie alene ved sin sang. Gårdsangere var nederst i det sociale hierarki, og de forsvandt stort set med indførelsen af velfærdssamfundet. I dag er der ikke mange hjemme i løbet af dagen, og mange gårde er aflåste, så indtjeningsmulighederne for gårdsang er meget dårlige i dag. I stedet har vi sangere og musikere, der lægger en kasket frem og spiller på gader og pladser og ved metrostationer.

Nu er man ikke længere gårdsanger, men *gademusikant* eller måske ligefrem *en street performer*.

Hvad er forskellen på ordbøger med dansk som udgangssprog og dansk som målsprog?

Mange danskere er ikke klar over, at der er forskel på en *dansk-engelsk ordbog for danskere* og en *dansk-engelsk ordbog for udlændinge*. Det er der imidlertid, og forskellen er meget vigtig for valget af en god ordbog.

En dansker, der bruger en dansk-engelsk ordbog, vil typisk være på jagt efter et engelsk ord, der kan bruges i en bestemt betydning. Hvad hedder f.eks. *kærlighed* på engelsk? Svaret er *love*.

Den, der søger vil måske også gerne vide, hvordan ordet udtales og bruges, men er fuldstændig ligeglad med, hvorvidt det hedder *en* eller *et kærlighed*, om det findes i flertal osv. For en dansker er dansk udgangssproget, og engelsk er målsproget, for en engelsktalende udlænding forholder det sig lige omvendt.

Prøv at tænke på ordet *du*. Hvis en dansker gerne vil vide, hvad *du* hedder på engelsk, er svaret simpelthen *you*.

En engelsktalende, der leder efter ordet *you* på dansk, vil have brug for ikke mindre end 8 ord/ordformer: *du, dig, I, jer, De, Dem, man* og *en*, og da ordene ikke kan oversættes direkte til engelsk, er der brug for forklaringer af både betydningsmæssig og grammatisk art.

Forlaget Bostrup er det eneste forlag i Danmark, der udgiver en dansk-engelsk ordbog med dansk som målsprog.

Den 4. april 2022 ankom der to baller nytrykte ordbøger til Forlaget Bostrup. Det var det 5. oplag af Dansk-engelsk ordbog og det 6. oplag af Engelsk-dansk ordbog. Begge bøger har dansk som målsprog.

Farvel til en farverig, sproginteresseret billedkunstner

Nekrolog af Lise Bostrup

Sprogkredsens medlem, maleren, skuespilleren og forfatteren, Jopie Leopoldsdatter von Horn afgik ved døden den 17. januar i år. Jopie døde af hjerteslag tidligt om morgenen.

Vi, der kendte hende, havde i længere tid været bekymrede for hendes helbred. Selv var hun imidlertid en ukuelig optimist, der til det sidste var optaget af at skabe finurlige tekster og billeder, og vi bragte i *Sprogkræsen 13* hendes dejlige illustration til Poul Sørensens artikel om oprindelsen af ordene *te* og *kaffe*.

Jopie var et utroligt farverigt og fantasifuldt menneske, der selv havde konstrueret sit navn i stedet for det helt almindelige navn, hendes forældre havde valgt til hende.

Hun boede i en lang periode i et sommerhus på Jungshoved, og her malede hun billeder til en række såkaldte fuglebænke, der blev anbragt på vandrerruter på Jungshoved og opfordrede folk til at sætte sig ned og lægge mærke til områdets mange forskellige fugle.

Billederne af Jopie Leopoldsdatter von Horn, en af Jopies såkaldte fuglebænke på Jungshoved og et billede af en strandskade fra en af bænkerne er taget af Lise Bostrup i efteråret 2021.

Den Danske Sprogkreds' program

april - september 2022

- Lørdag den 9.4. kl. 19-21 Forfatteren Knud Lindholm Lau og Lise Bostrup taler om **nazisternes retoriske** sprog i Tyskland og i Danmark.
- Onsdag-torsdag den 27.-28.4. Sprogkredsen deltager i **Lærfest** i Aarhus.
- Onsdag den 18. maj kl. 19 Overblik over **de danske hoveddialekter** ved Lise Bostrup på Kulturstationen i Vanløse.
- Onsdag den 25. maj kl. 19 Overblik over **de danske hoveddialekter** Digitalt foredrag på platformen zoom.
- Lørdag den 9. juli Sprogkredsen deltager med foredrag i festivalen **Ord på Nyord**.
- Torsdag den 4. august **Generalforsamling** Udgivelse af Sprogkredsens årbog om ordsprog.
- Søndag den 14. august Sprogkredsen fejrer **5 årsjubilæum** og overrækker **Svaneprisen** og **Ællingeprisen** på Kulturstationen i Vanløse.
- Fredag-lørdag den 16.-17.9. Sprogkredsen deltager med en stand og foredrag i festivalen **Sprogense i Bogen**.

Herudover afholdes løbende medlemsmøder og møder i Sprogkredsens arbejdsgrupper.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på *Sprogkræsen* koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 26 71 78 37
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds